

Nr 223.

Av herr **Andersson**, **Elof**, och herr **Hamrin**, om *ändrade bestämmelser rörande val till riksdagens andra kammare.*

Vid upprepade tillfällen ha förslag framlagts i riksdagen i syfte att åvägbringa sådana ändringar i det proportionella valsystemet till riksdagens andra kammare, att en rättvisare mandatfördelning emellan partierna skulle ernås. Redan 1918 anhöll riksdagen i sin skrivelse nr 226 om utredning rörande de åtgärder, som kunde vidtagas till undvikande av med det proportionella valsättet förenade olägenheter. Särskilt framhölls behovet av ändringar i vallagen i sådan riktning, att större proportionell rättvisa erhöles, och det uttalades härvid, att frågan om införande av ett utjämningsförfarande, vare sig med tilläggsmandat eller på annat sätt, i detta sammanhang borde undersökas. I anledning av denna riksdagens skrivelse tillsattes de s. k. proportionsvalsakkunniga, vilka i sitt år 1921 avlämnade förslag förordade en förstoring av valkretsarna som ett medel att förebygga de berörda olägenheterna. En dylik reform blev också genomförd vid 1921 års riksdag. År 1924 infördes så bestämmelsen om valteknisk samverkan genom möjlighet att anbringa flera väljarbeteckningar å valsedlar.

Även efter genomförandet av dessa reformer visade det sig emellertid, att betydande avvikelser vid valen föreläge mellan det mandatantal, som ett parti erhölet och det antal, som skulle tillkommit detsamma efter en exakt proportionell fördelning av mandaten efter partiernas röststyrka i hela riket. Vid riksdagarna 1922 och 1926 väcktes motioner med förslag om utredning rörande lämpligt utjämningsförfarande, vilka motioner dock av riksdagen avslogos.

Den 6 december 1927 tillkallade med stöd av nådigt bemyndigande dåvarande chefen för justitiedepartementet tre sakkunniga, med uppdrag att verkställa utredning och framlägga förslag »i syfte att vid val till riksdagens andra kammare tillförsäkra de olika partierna mandat i förhållande till deras sammanlagda rösttal». I sitt den 14 februari 1928 avgivna betänkande förordade de sakkunniga, därest åtgärder i ifrågavarande riktning skulle vidtagas, ett system med tilläggsmandat. Enligt detta skulle vid val till andra kammaren först 215 platser besättas i de särskilda valkretsarna var för sig och i huvudsak enligt gällande regler. Därefter skulle, sedan valresultatet i rikets samtliga valkretsar fastställts, återstående femton platser fördelas mellan partierna på så sätt, att partierna bleve representerade i kammaren i förhållande till de totala rösttalen i riket; dock skulle parti, som icke erhölet någon valkretsvis tillsatt plats, icke kunna deltaga i tävlan om tilläggsmandaten. De varje parti tillkommande tilläggsmandaten skulle tillfalla

kandidater i valkretsar, där partiet hade den i förhållande till sitt rösttal minsta representationen. I sitt betänkande berörde de sakkunniga en annan möjlighet till anordning av utjämningsförfarandet, nämligen uppställande av rikskandidater för partierna, men denna möjlighet förordades ej; de sakkunniga hänvisade till, att ett system med rikskandidater skulle kunna i vissa avseenden försvåra det tekniska förfarandet vid valen samt att det svårigen läte sig genomföras utan införande av officiella valförberedelser.

Det av 1927 års vallagstiftningssakkunniga utarbetade förslaget till ändringar i riksdagsordningen upptogs i en motion, nr 425 i andra kammaren, vid 1928 års riksdag. Vid samma riksdag väcktes därjämte en motion, nr 10 i andra kammaren, vari hemställdes, att riksdagen skulle begära utredning av frågan på sätt i de vid 1926 års riksdag väckta motionerna föreslagits.

Konstitutionsutskottet avstyrkte i sitt utlåtande nr 30 de i ämnet väckta motionerna. I sin motivering åberopade utskottet de skäl, som vid 1926 års riksdag anförts, samt framhöll, att utskottet icke funnit anledning frångå sin tidigare uttalade uppfattning. I två av de vid utskottets utlåtande fogade reservationerna hemställdes om bifall till motionen nr 425 i andra kammaren. Utskottets avstyrkande hemställan bifölls av bägge kamrarna.

Vid 1929 års riksdag framfördes i två likalydande motioner, nr 227 i första kammaren och nr 348 i andra kammaren, ett förslag, som i huvudsak anknöt till det av 1927 års vallagstiftningssakkunniga utarbetade. Vidare upprepades i motionen i andra kammaren det vid tidigare riksdagar framställda utredningskravet. Motionerna avstyrktes av konstitutionsutskottet (utlåtande nr 10) under hänvisning till utskottets tidigare uttalanden. Enligt en bifogad reservation hade yrkande om bifall till motionerna I: 227 och II: 348 framställts inom utskottet. Utskottets hemställan bifölls av båda kamrarna.

I proposition till 1932 års riksdag framlades så ett förslag till utjämningsförfarande vid andrakammarvalen som grundade sig på systemet med s. k. riksmandat. Enligt detta förslag skulle av andra kammarens 230 mandat 200 fördelas å de skilda valkretsarna och de återstående 30 fördelas mellan partierna efter deras röstetal i hela riket. De sistnämnda mandaten skulle besättas med namn från s. k. rikslistor, uppställda i en i lagförslaget bestämd ordning. I samband härmed föreslogs, att väljarebeteckningarna skulle avskaffas och valsedlarna förses med nummer, angivande vederbörande parti-grupp. Vissa officiella valförberedelser, avseende registrering av partier och rikskandidater, nödvändiggjordes av systemet. Även detta förslag blev emellertid av riksdagen lämnat utan bifall.

Tabeller utvisande avvikelserna i valresultaten och utfallet vid olika system med utjämningsförfarande å 1921 och 1924 års andrakammarval finnas intagna i 1927 års vallagstiftningskommittés betänkande vilket var fogat till motion nr 425 vid 1928 års riksdag. Motsvarande beräkningar rörande 1928 års val finnas i proposition nr 194 år 1932. Några beräkningar av samma slag å 1932 års val finnas oss veterligen icke, men en jämförelse mellan de sammanlagda röstsiffrorna för hela landet och antalet mandat för varje parti

visar, att partierna fått »betala» sina mandat väsentligt olika. Bakom varje högers mandat stodo 10,090 väljare, bakom bondeförbundets 9,755, bakom folkpartiets 12,317 (liberala och frisinna röster sammanräknade), bakom socialdemokraternas 10,006, bakom kilbomskommunisternas 22,094 och bakom sillénkommunisternas 37,122.

Önskemålet angående en rättvisare mandatfördelning vid andrakammarvalen kvarstår alltså med oförminskad styrka. Visserligen kan det sägas, att avvikelserna från det riktiga resultatet ej varit så betydande, att några förskjutningar i styrkeförhållandena partierna emellan skulle inträffat vid en efter fullt rättvisa grunder företagen justering, men det förtjänar framhållas, att resultaten i hög grad påverkats av, att teknisk valsamverkan etablerats i flertalet valkretsar. Skulle varje parti gått fram för sig, utan samverkan med annat parti, hade mandatfördelningen givetvis kommit att ställa sig betydligt oförmånligare proportionellt sett.

Särskilt ogynnsamt ställer sig det nuvarande systemet i de fall, då ett parti i en valkrets icke når tillräcklig röststyrka för erhållande av något mandat. De väljare, som sålunda, ofta vid val tillfälle efter val tillfälle, få gå fram och avlämna sina röster utan utsikt att kunna nå något resultat därmed, förlora naturligt nog intresset för att delta i valet och komma snart att öka hemmasittarnas skara. Vid ett vals system med utjämningsförfarande föreligger dock alltid utsikten att öka partiets samlade röstetal och därmed stärka dess chanser vid tilldelningen av utjämningsplatserna. Rösterna bliva vid ett sådant system i varje fall icke bortkastade även om mandat icke erhålles i valkretsen.

Den tekniska valsamverkan, som i växlande omfattning praktiserats vid alla andrakammarval efter 1924 och sedermera även vid landstingsmannavalen, har visat sig medföra betydande olägenheter i rent politiskt avseende. Genom detta system tvingas partier att söka samverkan för att skydda sin ställning gentemot andra karteller, även om skillnaden i åskådning och läget i de vid valet aktuella frågorna gör en dylik samverkan onaturlig. Vi tveka icke att uttala det påståendet, att anordningen med teknisk valsamverkan varit till olycka för den politiska utvecklingen i vårt land under de senare åren. Ett vals system, där varje meningsgrupp kunde uppträda självständigt vid valen, skulle medföra friare och sundare förhållanden i vårt parlamentariska liv. Den samverkan som är nödvändig för ernående av praktiska resultat bör etableras i riksdagen och kan säkerligen komma till stånd lika lätt, ja säkerligen lättare, om partiernas representation är fotad på egna röststyrkor. Vi anse det alltså som ett önskemål av stor vikt, att komma bort ifrån systemet med kartellbildningar mellan skilda meningsgrupper vid valen. Möjlighet här till öppnar sig naturligt vid införande av ett system med utjämningsförfarande vid mandatfördelningen.

Rörande sättet för ernående av den önskade utjämningsmetoden föreslagits, och närmast synes valet böra stå mellan det av 1927 års vallagstiftningssakkunniga förordade systemet med tilläggsmandat och den i 1932 års proposition förordade metoden med rikskandidatlistor. Vi be-

trakta emellertid frågan om den tekniska utformningen av anordningarna för en rättvisare mandatfördelning som varande av relativt underordnad betydelse. Huvudsaken är, att valsystemet reformeras i här antydd riktning. När vi alltså här komma att hemställa om en utredning i ämnet, lämna vi frågan om metodens konstruktion öppen. Den kritik, som riktats mot de tidigare framförda förslagen, kan i vissa avseenden ha fog för sig, men vi anse den icke så avgörande, att icke någondera av systemen efter eventuella jämkningar mycket väl skulle kunna godtagas.

I de förslag till ändringar i valsättet, som härovan berörts, har fråga varit allenast om valen till riksdagens andra kammare. Det synes heller icke behövt att utsträcka förfarandet med mandatutjämning till första kammарvalen. Däremot äro landstingsmannavalen av en sådan natur, att samma valmetod bör komma till användning som vid andrakammarvalen. Beträffande landstingsmannavalen föreligger också den möjligheten att göra landstingsområdet till en valkrets. Huruvida man bör gå sistnämnda väg eller välja kretsvis som nu och tillämpa ett utjämningsförfarande med landstingsområdet som utjämningsenhet, är ur våra synpunkter en lämplighetsfråga. Huvudsaken är att även i fråga om landstingsmannavalen en rättvisare mandatfördelning mellan partierna ernås och att kartellsystemet avskaffas.

Att behov av ett utjämningsförfarande förefinnes jämväl vid landstingsmannavalen framgår av en vid motionen som bilaga fogad tabell, utvisande resultatet landstingsvis av 1934 års val och huru mandatfördelningen skulle gestaltat sig, därest landstingsområdena varit valkretsar.

Med stöd av vad ovan anförts få vi hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående sådana ändringar i valordningen till riksdagens andra kammare och till landstingen, att en proportionellt riktigare mandatfördelning mellan de olika partigrupperna ernås samt att förslag i ärendet måtte framläggas för 1936 års riksdag.

Stockholm den 23 januari 1935.

Elof B. Andersson.

Felix Hamrin.

D. Hansén.

B. v. Stockenström.

J. Bergman.

Bilaga 1.

En preliminär uträkning av platsfördelningen vid landstingsmannavalen 1934 ger följande resultat, varvid kolumnen till vänster visar siffrorna för sammanräkning enligt nu gällande metod, den mittersta kolumnen vid sammanräkning länsvis och den högra kolumnen anger den ökning eller minskning en ändring skulle innebära.

<i>Stockholms län.</i>				<i>Uppsala län.</i>			
H.....	17	16	— 1	H.	7	7	
Bf.	6	5	— 1	Bf.	6	5	— 1
Fp.	2	5	+ 3	Fp.	4	5	+ 1
Soc.-d.	33	27	— 6	Soc.-d.	14	13	— 1
Soc.	1	5	+ 4	Soc.	1	2	+ 1
Komm.	—	1	+ 1				
<i>Södermanlands län.</i>				<i>Östergötlands län.</i>			
H.....	7	7		H.	19	15	— 4
Bf.	6	5	— 1	Bf.	9	8	— 1
Fp.	6	7	+ 1	Fp.	—	4	+ 4
Soc.-d.	24	23	— 1	Soc.-d.	26	27	+ 1
Soc.	—	1	+ 1				
<i>Jönköpings län.</i>				<i>Kronobergs län.</i>			
H.....	10	10		H.	11	11	
Bf.	12	10	— 2	Bf.	11	9	— 2
Fp.	14	13	— 1	Fp.	—	1	+ 1
Soc.-d.	16	18	+ 2	Soc.-d.	12	12	
Komm.	—	1	+ 1	Komm.	—	1	+ 1
<i>Kalmar län.</i>				<i>Gotlands län.</i>			
H.	18	16	— 2	H.	4	4	
Bf.	14	13	— 1	Bf.	8	8	
Fp.	2	3	+ 1	Fp.	3	3	
Soc.-d.	19	20	+ 1	Soc.-d.	6	6	
Komm.	—	1	+ 1				
<i>Blekinge län.</i>				<i>Kristianstads län.</i>			
H.....	11	10	— 1	H.	12	12	
Bf.	3	4	+ 1	Bf.	11	11	
Fp.	4	4		Fp.	9	8	— 1
Soc.-d.	14	14		Soc.-d.	22	23	+ 1
<i>Malmöhus län.</i>				<i>Hallands län.</i>			
H.....	11	13	+ 2	H.....	10	9	— 1
Bf.	19	16	— 3	Bf.	14	13	— 1
Fp.	3	5	+ 2	Fp.	—	1	+ 1
Soc.-d.	41	40	— 1	Soc.-d.	10	11	+ 1

Göteborgs och Bohus län.

H.....	15	13	— 2
Bf.	8	9	+ 1
Fp.	5	6	+ 1
Soc.-d.	19	18	— 1
Komm.	—	1	+ 1

Skaraborgs län.

H.....	14	15	+ 1
Bf.	18	15	— 3
Fp.	4	7	+ 3
Soc.-d.	18	17	— 1

Örebro län.

H.....	8	9	+ 1
Bf.	5	5	
Fp.	8	8	
Soc.-d.	26	24	— 2
Soc.	1	2	+ 1

Kopparbergs län.

H.....	8	8	
Bf.	5	6	+ 1
Fp.	10	9	— 1
Soc.-d.	29	26	— 3
Soc.	2	5	+ 3

Västernorrlands län.

H.	13	11	— 2
Bf.	9	8	— 1
Fp.	4	6	+ 2
Soc.-d.	34	32	— 2
Soc.	1	2	+ 1
Komm.	—	2	+ 2

Västerbottens län.

H.....	13	12	— 1
Bf.	3	3	
Fp.	15	15	
Soc.-d.	15	16	+ 1

Älvsborgs län.

H.....	22	22	
Bf.	16	14	— 2
Fp.	8	8	
Soc.-d.	23	24	+ 1
Soc.	—	1	+ 1

Värmlands län.

H.....	13	11	— 2
Bf.	5	6	+ 1
Fp.	10	9	— 1
Soc.-d.	28	27	— 1
Soc.	3	4	+ 1
Komm.	—	2	+ 2

Västmanlands län.

H.....	7	6	— 1
Bf.	6	5	— 1
Fp.	2	4	+ 2
Soc.-d.	21	20	— 1
Soc.	—	1	+ 1

Gävleborgs län.

H.....	6	6	
Bf.	10	8	— 2
Fp.	4	5	+ 1
Soc.-d.	27	24	— 3
Soc.	3	5	+ 2
Komm.	1	3	+ 2

Jämtlands län.

H.....	9	8	— 1
Bf.	4	3	— 1
Fp.	3	5	+ 2
Soc.-d.	14	14	

Norrbottnens län.

H.	14	13	— 1
Bf.	4	3	— 1
Fp.	1	3	+ 2
Soc.-d.	16	15	— 1
Komm.	8	9	+ 1